

**ISTANBUL
INTERNATIONAL CONTEMPORARY
SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS -VII**

July 1-3, 2025 | Istanbul, Türkiye

PROCEEDINGS BOOK

EDITED BY

Prof. Dr. Osman ERKMEN

ISBN: 979-8-89695-117-9

**ISTANBUL
INTERNATIONAL CONTEMPORARY SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS -VII**

July 1-3, 2025 | Istanbul, Turkiye

PROCEEDINGS BOOK

**EDITED BY
Prof. Dr. Osman ERKMEN**

By Liberty Publishing House

Water Street Corridor New York, NY 10038

www.libertyacademicbooks.com

+1 (314) 597-0372

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS, INCLUDING INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2025

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed.

The derivative works do not need to be licensed on the same terms.

adopted by Mariam Rasulan

www.istanbulkongresi.org

Issued: 25.07.2025

ISBN: 979-8-89695-117-9

CONGRESS'S IDENTIFICATION
ISTANBUL INTERNATIONAL CONTEMPORARY SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS -VII

DATE AND PLACE

July 1-3, 2025

İstanbul, TURKIYE

(ONLINE)

ORGANIZATION

IKSAD Institute

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Osman ERKMEN

COORDINATOR

Gulnaz GAFUROVA

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS 223

NUMBER OF REJECTED PAPERS 25

TOTAL NUMBER OF PAPERS FROM TÜRKİYE 108

TOTAL NUMBER OF INTERNATIONAL PARTICIPANTS 115

PARTICIPATION COUNTRIES

Türkiye, Azerbaijan, Morocco, Iran, Albania, Nigeria, Kosovo, USA, Tunisia, Pakistan, Brazil, England, Lebanon, Algeria, Indonesia, Malaysia, Colombia, India, Romania, Bulgaria, Republic of Moldova, Bangladesh, Japan, Georgia, Hungary, Canada, France

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

**KUDÜS ÖZBEK TEKKESİ KÜTÜPHANESİ'NDEKİ FIKIH USULÜ VE FETVA EL
YAZMALARI: BİR KOLEKSİYON İNCELEMESİ**
PRINCIPLES OF FIQH AND FATWA MANUSCRIPTS IN THE JERUSALEM UZBEK
LODGE (TEKKE) LIBRARY: A COLLECTION REVIEW

Prof. Dr. Ömer MENEKŞE

Düzce Üniv. İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

ÖZET

Kudüs'teki Özbek Tekkesi, Osmanlı döneminden günümüze ulaşan ve İslam dünyasının farklı coğrafyalarından gelen hacı ve dervişlere ev sahipliği yapmış önemli bir kültürel ve ilmî merkezdir. Tekkenin kütüphanesinde yer alan el yazmaları, özellikle fıkıh usulü ve fetva literatürü açısından dikkate değerdir. Bu bildirinin amacı, Özbek Tekkesi kütüphanesinde bulunan fıkıh usulü ve fetva yazmalarını koleksiyon, içerik ve tarihî değer açısından incelemektir.

Çalışmada, tekke kütüphanesinin oluşum süreci, koleksiyonun kaynakları ve yazmaların fiziksel özellikleri ele alınmıştır. Kütüphanedeki yazmaların önemli bir kısmı Arapça olmakla birlikte, Osmanlı Türkçesi, Farsça ve Çağatayca (veya Özbekçe) metinler de koleksiyonda yer almaktadır. Özellikle Hanefî fıkıhına dair şerhler, usul metinleri ve fetva mecmuaları, koleksiyonun öne çıkan eserlerindendir. Barakat'ın hazırladığı katalogta, kütüphanede 177 el yazması nüsha ve 201 eser tespit edilmiştir. Bunların arasında fıkıh usulü ve fetva alanında yazılmış çok sayıda eser bulunmaktadır.

Yazmaların bir kısmı, Kudüs müftüsü Muhammed Tahir el-Hüseynî'nin kitaplığından, bir kısmı ise Orta Asya, İran, Irak ve Endonezya gibi farklı İslam coğrafyalarından gelen hacı ve dervişler tarafından tekkeye kazandırılmıştır. Koleksiyonda yer alan yazmaların çoğu pirinçî kâğıda yazılmış olup, en eskisi hicrî 8. yüzyıla tarihlenmektedir. Fıkıh usulü ve fetva yazmaları, sadece metin içerikleriyle değil, aynı zamanda dönemin hukukî düşünce yapısını ve Kudüs'ün ilmî atmosferini yansıtmaları bakımından da önem taşımaktadır.

Araştırma yöntemi olarak, kataloglar, dijital kayıtlar ve ilgili literatür taranmış; yazmaların içerik ve fiziksel özellikleri analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Özbek Tekkesi kütüphanesindeki fıkıh usulü ve fetva yazmaları hem Kudüs'ün yazma eser mirasına hem de İslam hukukunun tarihî gelişimine ışık tutmaktadır. Bu yönüyle bildiri, Kudüs'teki yazma eser kütüphaneleri üzerine yapılan sınırlı sayıdaki akademik çalışmalara yeni bir katkı sunmakta ve Özbek Tekkesi'nin ilmî mirasını daha görünür kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh Usulü, Fetva, Kudüs, Özbek Tekkesi, Yazma Eser

ABSTRACT

The Uzbek Lodge (Tekke) in Jerusalem is a significant cultural and scholarly center that has hosted pilgrims and dervishes from various parts of the Islamic world since the Ottoman period. The manuscript collection of the lodge, especially those related to Islamic legal methodology (usul al-fiqh) and fatwas, is of particular importance. This paper aims to examine the usul al-fiqh and fatwa manuscripts in the Uzbek Tekke Library in terms of their collection, content, and historical value.

The study discusses the formation of the library, the sources of the collection, and the physical characteristics of the manuscripts. While most of the manuscripts are in Arabic, there are also works in Ottoman Turkish, Persian, and Chagatai (Uzbek). The collection is especially rich in commentaries on Hanafî jurisprudence, usul texts, and fatwa compilations. According to

Barakat's catalog, there are 177 manuscript volumes and 201 works in the library, many of which are related to usul al-fiqh and fatwas.

Some manuscripts originated from the library of the Jerusalem mufti Muhammad Tahir al-Husayni, while others were brought by pilgrims and dervishes from Central Asia, Iran, Iraq, and Indonesia. Most of the manuscripts are written on rice paper, with the oldest dating back to the 8th century AH. The usul al-fiqh and fatwa manuscripts are significant not only for their textual content but also for reflecting the legal thought of their time and the scholarly atmosphere of Jerusalem.

The research method includes catalog and digital record analysis as well as a review of relevant literature. The usul al-fiqh and fatwa manuscripts in the Uzbek Tekke Library shed light on both the manuscript heritage of Jerusalem and the historical development of Islamic law. In this respect, the paper contributes to the limited academic studies on manuscript libraries in Jerusalem and highlights the scholarly legacy of the Uzbek Tekke.

Keywords: Usul al-Fiqh, Fatwa, Jerusalem, Uzbek Tekke, Manuscript

1. GİRİŞ

Kudüs, İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik olmak üzere üç büyük tek tanrılı din için farklı gerekçelerle kutsal kabul edilen kadim bir şehir olmuştur.¹ (Dolu, 2019, s. 49; Harman, 2019, s. 12, 2002, s. 326) Özellikle İslam açısından, Kur'an'da adı geçen birçok peygamberin burada yaşaması, ilk kible olan Mescid-i Aksa'ya ev sahipliği yapması ve İsrâ mucizesinin varış noktası olması gibi hususlar, Kudüs'ü Müslümanlar için mukaddes bir mekân haline getirmiştir (Harman, 2019, s. 12) Bu yönleriyle Kudüs, Müslümanların gönlünde özel bir yere sahip olmuş; dua, ibadet, ilim ve hizmet merkezi olarak büyük değer görmüştür.

Bu kutsallık, tarih boyunca İslam dünyasının dört bir yanından, özellikle de Orta Asya'dan gelen çok sayıda hacı ve sûfiyi şehre çekmiştir (Dolu, 2019, s. 52; Çakmak, 2024, s. 266)

Hac güzergâhları üzerinde dinlenme, barınma ve ilmî faaliyetler için kurulan tekke ve zâviyeler, bu ziyaretçilere önemli hizmetler sunmuştur (Çakmak, 2024, s. 267) Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kudüs; İstanbul, Edirne, Bursa, Bağdat ve Kahire gibi merkezlerle birlikte bu tür kurumların yoğunlaştığı bir şehir olmuştur.² Orta Asya'dan gelen Müslümanların önemli uğrak noktalarından biri olan Özbek Tekkesi de Kudüs'teki bu ilmî ve sosyal hayatın merkezlerinden biridir (Çalık, 2023, s. 211; Çakmak, 2024, s. 267) Bu tekke, zamanla zengin bir kütüphaneye sahip olmuş ve farklı dillerde, çeşitli konularda yazılmış el yazmalarını bünyesinde barındırmıştır (Çakmak, 2024, s. 267,269).

Bu çalışmanın amacı, Kudüs Özbek Tekkesi Kütüphanesi'ndeki el yazması eser koleksiyonunu genel hatlarıyla tanıtmak ve özellikle bu koleksiyon içinde fıkıh usulü ve fetva alanındaki el yazmalarının mevcut durumunu, kaynaklardaki bilgiler ışığında analiz etmektir. Mevcut katalogların bu alandaki detay eksiklikleri göz önüne alındığında, genel koleksiyonun özellikleri ve dönemin ilmî ortamındaki konum bu incelemede önemli bir yer tutacaktır.

2. KUDÜS ÖZBEK TEKKESİ

Kudüs'teki Özbek Tekkesi, farklı isimlerle de anılmaktadır: Nakşibendi Zâviyesi (ez-Zâviyatu'n-Nakşibendiyye), Özbek Zâviyesi (ez-Zâviyatu'l-Uzbekiyye) ve Buhârî Zâviyesi

¹ Yahudilikte Kudüs, Tanrı'nın krallık için seçtiği kutsal bir şehir olarak kabul edilir. Burada, Tanrı'nın yeryüzündeki meskeni olduğuna inanılır ve kıyamet zamanında Mesih'in Yahudi krallığını yeniden kuracağı yer olarak da öne çıkar. Bu şehirde aynı zamanda Yahudi inancının en önemli tapınağı olan Süleyman Mabedi de inşa edilmiştir (Harman, 2002, s. 326). Hristiyanlık açısından ise Kudüs, İsa'nın doğumundan, öğretilerini yaymasına ve nihayetinde çarmıha gerilmesine kadar çok önemli olayların yaşandığı kutsal bir mekandır.

² Osmanlı Devleti'nin idaresi altındaki topraklarda yer alan Özbek tekkeleri hakkında toplu bilgi için bk. (Alkan, 2019).

(ez-Zâviyetu'l-Buhârîyye) (Natsheh, 2000, s. 904; Zarcone, 2012, s. 66; Algar, 2012, s. 49; Çakmak, 2024, s. 268)

Tekke, Eski Kudüs'te, Via Dolorosa (Çile Yolu) üzerinde, Sion Kız Kardeşler Manastırı (Soeurs de Sion Convent) karşısında yer almakta olup, Mescid-i Aksâ'nın kapılarından biri olan Gavanime Kapısı'na giden güzergâhın kesişim noktasında, Ecce Homo Kemerî (Hadrian Takı) olarak bilinen yapının hemen altında konumlanmaktadır. (Barakat, 2003, s. 1; Tütüncü, 2006, s. 142; Çakmak, 2024, s. 267)

Tekke, 1615 yılında (H. 1024 Şevval ayı) Sancak beyi Mehmet Paşa'nın damadı İstanbullu bir sûfi olan Kapıcıbaşı Sufi Osman Ağa bin Abdulmuin tarafından Nakşibendi Zâviyesi olarak inşa edilmiş ve büyük miktarda taşınmaz ve para vakfedilmiştir.(Natsheh, 2000, s. 905; Tütüncü, 2007, s. 675; Çakmak, 2024, s. 267)

Bir cami ile dört adet derviş hücrelerinden oluşan tekkenin Özbek kimliğini kazanması ve Nakşibendi tekkesi olarak öne çıkması süreci ise Şeyh Muhammed Salih el-Özbekî (ö.1731) ile başlamıştır (BOA.C.EV. Gömlek: 383, sıra: 19418, H. 29.06.1258 (M. 7.8.1842); Ayrıca bk. (Tütüncü, 2006, s. 145; Çakmak, 2024, s. 267). Daha sonraki dönemlerde, özellikle Buhârî soyundan gelen şeyhler tarafından idare edilmiştir (Natsheh, 2000, s. 904; Zarcone, 2012, s. 84; Çakmak, 2024, s. 269)

19. yüzyılın ortalarında ciddi şekilde zarar gören tekke, 20. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin desteğiyle kapsamlı bir şekilde restore edilmiş; bu tarihten itibaren "Özbek Tekkesi" adıyla anılmaya başlanmıştır. (Zarcone, 2012, s. 67)

19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yirmi ila otuz yılına kadar olan dönemde tekke, hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz ve Türkistan'dan sürgün edildiği bilinen Raşid el-Buhârî'nin (ö. 1919) idaresinde faaliyet göstermiştir. (De Jong, 1983, ss. 167-168; Zarcone, 2012, s. 72)

Özbek Tekkesi, başta Orta Asya kökenli Nakşibendî dervişler olmak üzere, Anadolu, Çin, Hindistan ve Güney Afrika gibi çeşitli İslâm coğrafyalarından gelen pek çok ziyaretçiyi ağırlamış, onlara ücretsiz konaklama ve yiyecek hizmetleri sunmuştur. (Zarcone, 2012, s. 79; Çakmak, 2024, s. 269)

Tekke kütüphanesinde muhafaza edilen iki defter, ziyaretçilerin menşei, kimlikleri ve tekke bünyesinde aldıkları hizmetlere dair ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu defterlerden ilki, 1911-1956 yılları arasında tekkede konaklayan ve tamamı Nakşibendî tarikatına mensup dervişler tarafından tutulmuş olan kayıtları içerirken (Zarcone, 2012, s. 85-95, 132-184) ikinci defter 1909-1933 yılları arasında tutulan Tekke'ye gelen ziyaretçi kayıtlarına yer vermektedir (Zarcone, 2012, s. 95-108).

Tekke'de, 1911–1956 yılları arasında, Şeyh Raşid ve Şeyh Yakub'un şeyhliği dönemlerine tekabül eden süreçte, tamamı Nakşibendî tarikatına mensup dervişlerden oluşan binlerce hacıya dair ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir defter ile 1909–1933 yılları arasında tutulmuş ikinci bir defter bulunmaktadır. Bu iki kaynak, tekkeye gelen ziyaretçilerin kimlikleri, menşeleri ve tekke faaliyetleri hakkında önemli veriler sunmaktadır.

Tekke 19. ve 20. yüzyıllarda, özellikle yabancı seyyahlar tarafından, hacılara açık bir "Özbek ve Afgan imareti" olarak da bilinmektedir. (Arnon, 1992, s. 20,46; Zarcone, 2012, s. 75)

Tekkenin Tevhidhane girişinde, Hicri 1236 (Miladi 1820) tarihini taşıyan bir kitabe yer alır. Kudüs'teki az sayıdaki Türkçe kitabelerden biri olan bu yazıtta, metin "*Yapıldı Hankâh-ı Özbek, açıldı ehl-i irfâna*" mısrasıyla son bulmaktadır. (Tanman vd., 2001, s. 524)

3. KUDÜS ÖZBEK TEKKESİ KÜTÜPHANESİ

Kütüphane, tekkeyi kuran Osman Bey'in beraberinde getirdiği el yazmalarıyla oluşmaya başlamış, daha sonra Şeyh Hasan b. Muhammed el-Özbekî (ö.1731), Şeyh Raşid el-Buhârî (ö.1919), Şeyh Yakub ve Musa el-Buhârî gibi Buhârî soyundan gelen şeyhlerin katkılarıyla tefsir, fıkıh, muhakeme yöntemleri gibi farklı alanlarda yazılmış birçok eserle zenginleşmiştir

(Çakmak, 2024, s. 268). Ayrıca, Kudüs müftüsü Muhammed Tahir el-Hüseynî'nin kitaplığından bazı eserlerin de tekke kütüphanesine kazandırıldığı tespit edilmiştir (Çakmak, 2024, s. 270). Farklı İslam beldelerinden gelen hacılar ve dervişlerin de yanlarında getirdikleri el yazmaları, kütüphane koleksiyonunun çeşitliliğine katkıda bulunmuştur (Çakmak, 2024, s. 270).

Bakımı ihmal edilen el yazması eserlerin zamanla yıpranması ve bazı nüshaların haşereler tarafından tahrip edilmesi üzerine, bu kıymetli metinlerin korunması ve gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılması zarureti doğmuştur. Bu doğrultuda tekkenin son şeyhi Abdulaziz Buhari'nin öncülüğünde ilk kataloglama çalışması 2003 yılında Beşir Barakat tarafından Arapça olarak yapılmıştır (Çakmak, 2024, s.268-269).

Barakat'ın katalogunda 167'si müstakil, 10 tanesi mecmua şeklinde olan toplam 177 el yazması nüsha mevcuttur. Katalogda bu nüshalara yazılmış 201 eser tespit edilmiştir.

Bu eserlerin büyük bir kısmı Arapça olup, en eskisi Hicri 8. yüzyıla aittir. (Çakmak, 2024, s. 269). Bu eserlerden ise fıkha dair toplam 51 eser yer almaktadır. (https://alassaaziz.blogspot.com/2016/10/blog-post_25.html)

Günümüzde bu kütüphane, 177 adet el yazması ve 19. ile 20. yüzyıllara ait yaklaşık 400 matbu eser içermektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde çok sayıda el yazması esere ev sahipliği yapan kütüphanedeki el yazmaları, İslam ilim geleneğine dair fıkıh, tasavvuf, Arap dili, ahlak gibi alanlarda yazılmış orijinal metinlerden oluşmaktadır. (Çakmak, 2024, s.268).

Bu nadir koleksiyon, hâlihazırda uygun bir muhafaza alanı ve bilimsel kataloglamadan yoksun bir şekilde varlığını sürdürmektedir. (https://alassaaziz.blogspot.com/2016/10/blog-post_25.html) Ancak Saint John Üniversitesi bünyesindeki Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi (HMML)³ tarafından 2011-2015 yılları arasında tüm el yazmaları dijitalleştirilmiş ve Celeste Gianni tarafından yeni bir dijital katalog hazırlanmıştır (Çakmak, 2024, s.270, 271). Bu yeni katalog, Barakat'ın katalogunu esas alsa da, bazı eksiklik ve yanlışlıkları gidermiştir (Çakmak, 2024, s. 271, 285). Bununla birlikte Kudüs Özbek Tekkesi kütüphanesindeki Çağatayca el yazması eserlerin tanıtımı da ayrı bir çalışmaya konu olmuştur. (Çakmak, 2024)

4. KÜTÜPHANEDEKİ FIKIH USULÜ ve FETVA EL YAZMALARI

Kudüs Özbek Tekkesi Kütüphanesi'nin koleksiyonu, (HMML) tarafından “Sufi ve teolojik risaleler, Kur'an nüshaları ve hukuki kanonik metinler” gibi çeşitli metinleri içermektedir (s. 209). şeklinde tanımlanmakta, “Hukuki kanonik metinler” ifadesi ile fıkıh ve fıkıh usulü gibi İslam hukukuna dair eserlerin koleksiyonunda bulunduğu işaret edilmektedir.⁴

Ancak, Özbek Tekkesi Kütüphanesi'ndeki el yazmalarının daha detaylı katalog çalışmalarına bakıldığında, fıkıh usulü veya fetva alanına doğrudan atıfta bulunan belirli eser isimleri açıkça görülmemektedir. Barakat'ın 2003 tarihli katalogunda yer alan 180 Arapça eserin konuları arasında tefsir, hadis, akaid, siyer, tasavvuf ve mantık zikredilmektedir (Çakmak, 2024, s. 269). Çakmak tarafından yapılan kapsamlı incelemede ise, özellikle Çağatayca yazmalar üzerine odaklanılmış ve bu eserlerin çoğunlukla manzum şiirler (Ali Şîr Nevâyî'nin *Fevâidü'l-kiber*, Hoca Ahmed Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*) veya popüler anlatılar (Bibi Seşenbe kıssası, Battalnâme, Ali bin Ebû Tâlib kıssası) olduğu belirtilmiştir (Çakmak, 2024, s. 247). Bu detaylı katalog incelemelerinde dahi fıkıh usulü veya fetva metinlerine özel bir vurgu yapılmamıştır.

Bununla birlikte, Kudüs'ün genel ilmî ve kütüphane ortamında fıkıh ve fıkıh usulü eserlerinin yaygınlığı dikkate değerdir. Örneğin, Kudüs'teki Şeyh Muhammed el-Budeyrî Kütüphanesi'nin koleksiyonunda Kur'an, Hadis, Din Usulü, Tasavvuf, Fıkıh Usulü, Arap Dili, Tarih, Matematik ve Tıp alanında kitaplar bulunduğu belirtilmiştir (Dolu, 2019, s. 64). Benzer şekilde, Kudüs

³ Hill Müzesi ve Yazmaları Kütüphanesinin geçmişten günümüze dijitalleşme çalışmalarının tarihçesi ile ilgili daha fazla bilgi almak için bk. <https://hmml.org/about/history/>. Kütüphanenin dünya çapında çalışma yürüttüğü bölgeler için ayrıca bk. <https://hmml.org/about/global-operations/>

⁴ Bk. <https://hmml.org/collections/news/181-manuscripts-from-the-zawiyah-al-uzbakiyah-have-been-added-to-reading-room/>

Hâlidîye Kütüphanesi'nde koleksiyonunun yaklaşık yarısını oluşturan 600 civarındaki fıkıh yazmalarının olduğu, Kudüs müftüsü Seyyid Hasan Abdüllatif el-Hüseynî'nin 1787'de kurduğu kütüphanesinde ise 400'den fazla kitap arasında tefsir, hadis, usul, fıkıh, ferâiz, tevhid, sarf, nahiv, tıp ve kozmoloji ilmine ait eserlerin yer aldığı görülmektedir (Dolu, 2019, s. 61) Bu durum, dönemin Kudüs'ünde ilmî çevrelerin fıkıh ve usulü ilimlerine büyük önem verdiğini ve bu tür eserlerin kütüphanelerde yaygın olarak bulunduğunu göstermektedir.

Nitekim bu kapsamda Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi'nin dijital koleksiyonunda nadir de olsa Özbek Tekkesi'nde bulunan fıkıh usulüne ve fetvaya dair eserlere rastlanılmaktadır.

Bu kapsamda kütüphanede Sadrüşşerîa'nın (ö. 747/1346) Hanefî fıkıh usulüne dair *Tenkîhu 'l-usûl* adlı eserine Teftâzânî (ö. 792/1390) tarafından yazılan *et-Telvîh* adlı haşiyesinin yazmaları ile (MS 56; MS 168) Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim ettiği fetvalarını bir araya getirdiği mecmuası olan *Ma'rûzât* adlı eserine ait yazmalar (MS 11) yer almaktadır. Ayrıca Kütüphane'de İbrahim b. Muhammed et-Tabbâh'ın (ö.1598) Fetva usûlüne dair *Aynu 'l-müftî* adlı eserinin bir yazması da (MS 11) yer almaktadır.⁵ Bununla beraber 1742 istinsah tarihli müellifi meçhul 39 varaklık bir fetva mecmuası da (MS 27) bulunmaktadır.

SONUÇ

Kudüs'te kurulan Nakşibendî-Buharalı Özbek Tekkesi, sadece bir dini yapı değil; aynı zamanda ilim, kültür ve gelenek aktarıcısı olan önemli bir merkezdir. 17. yüzyıldan bu yana Kudüs'ün çok katmanlı tarihsel yapısına dahil olmuş, el yazmaları ve manevi mirasıyla hem akademik çalışmalara hem de kültürel korunmaya katkı sunmuştur.

Ayrıca Kütüphane, dönemin sosyo-kültürel ve ilmî hayatının canlı bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Koleksiyonunda Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi ve Çağatayca gibi farklı dillerde eserlerin bulunması, tekkenin sadece bir ibadet ve konaklama merkezi olmakla kalmayıp, aynı zamanda farklı kültürel ve ilmî akımların kesişim noktası olduğunu göstermektedir. Özellikle Orta Asya'dan gelenlerin kültürel miraslarını Kudüs'e taşımasıyla, tekke, bu bölgenin dil ve edebiyatının önemli örneklerini barındırmıştır.

Fıkıh usulü ve fetva el yazmaları özelinde ise, mevcut kaynaklar Özbek Tekkesi koleksiyonunda “hukuki kanonik metinler” in varlığına işaret etmekle birlikte, bu alandaki spesifik eser başlıkları veya detaylı içerikleri hakkında yeterli bilgi sunmamaktadır. Barakat ve Gianni'nin katalogları, genel olarak koleksiyonun zenginliğini ortaya koysa da belirli ilmî disiplinlere ait eserlerin ayrıntılı bir dökümünü içermemektedir. Ancak, Kudüs'ün genel kütüphane ve ilmî ortamında fıkıh ve usulü ilimlerinin yaygınlığı, bu tür eserlerin Özbek Tekkesi'nin kapsamlı koleksiyonunda da yer almasının yüksek bir ihtimal olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi'nin dijital koleksiyonunda Özbek Tekkesi'nden mevcut olan ve dijitalleştirilen usul-i fıkıh ve fetva eserleri görülmektedir. Bu bildiri, Kudüs'teki yazma eser kütüphanelerine yönelik sınırlı sayıdaki akademik çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemekte ve Özbek Tekkesi'nin ilmî bir merkez olarak taşıdığı mirası daha görünür hâle getirmektedir.

Kaynakça

Algar, H. (2012). Tarîqat and Tarîq: Central Asian Naqshbandîs on the Roads to the Haramayn. İçinde A. Papas, T. Welsford, & Zarcone Thierry (Ed.), *Central Asian Pilgrims Hajj Routes and Pious Visits Between Central Asia and the Hijaz* (ss. 21-135). Klaus Schwarz Verlag.

⁵ Eserle ilgili bir tez çalışması da devam etmektedir. bk. Selim Mete, *İbrahim b. Muhammed et-Tabbâh'ın Fetva Usulüne İlişkin Aynu 'l-müftî Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Yüksek Lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı.

- Arnon, A. (1992). The Quarters of Jerusalem in the Ottoman Period. *Middle Eastern Studies*, 28(1), 1-65.
- Barakat, B. (2003). *Catalog of Manuscripts of the Uzbek Zawiya in Jerusalem*. Matbuatü's-Şafii.
- Çakmak, S. (2024). Kudüs'teki Özbek Tekkesinde Bulunan Çağatayca Yazmalar. *Selçuk Türkiyat*, 61, 263-287. <https://doi.org/10.21563/sutad.1474196>
- Çalık, S. (2023). Kudüs'teki Özbek ve Hindiler Tekkesi. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, T.C. 'nin 100. Yılı Özel Sayısı*, 209-218. <https://doi.org/10.53718/gttad.1341436>
- De Jong, F. (1983). The Sufi Orders in Nineteenth and Twentieth-Century Palestine. *Studia Islamica*, 58, 149-181.
- Dolu, A. (2019). 18. Yüzyılda Kudüs'te Kitap Sahipliği. İçinde Z. Kurşun & A. Usta (Ed.), *Osmanlı Döneminde Kudüs'te İlmi Hayat ve Eğitim: Uluslararası Sempozyum Bildirileri* (ss. 49-80). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/ Bağcılar Belediyesi.
- Harman, Ö. F. (2019). İslamiyet ve Kudüs. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 9-30. <https://doi.org/10.17131/milel.584961>
- Harman, Ö. Faruk. (2002). Kudüs. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 323-327). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Natsheh, Y. (2000). Al-Zawiya al-Naqshbandiyya (1033/1623-4). İçinde S. Auld & R. Hillenbrand (Ed.), *Ottoman Jerusalem: The Living City: 1517-1917 Part 1 & 2* (ss. 904-912). Council for British Research in the Levant (CBRL), Al Tajir Trust.
- Tanman, B., Demirsar, B., Çobanoğlu, A. V., Arlı, H., & Turkantoz, K. (2001). Osmanlı Döneminde Kudüs: Kent Dokusu, Mimarlık ve Çini Sanatına İlişkin Bir Araştırmanın İlk Sonuçları. İçinde *Orta Doğu'da Osmanlı Dönemi Kültürel İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (25-27 Ekim 2000, Hatay)* (ss. 511-543). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Tütüncü, M. (2006). *Turkish Jerusalem (1516-1917) Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*. SOTA / Turkestan and Azerbaijan Research Centre.
- Tütüncü, M. (2007). Kudüs Tekke ve Zâviyeleri ve Sancakbeyi Mehmed Paşa. *Yeni İpek Yolu: Konya Ticaret Odası Dergisi*, 10, 673-680.
- Zarcone, T. (2012). *Kudüs'teki Orta Asyalı ve Hintli Sufi Hacılar* (B. Akkıyal, Çev.). Kabalcı.